

Vysoká mentální aktivita (jejíž kladné projevy jsou známé jako *intelektové nadání* nebo *mimořádné nadání*) je vrozená odlišnost nervové soustavy, kterou je vybaveno zhruba 5 % populace. Lidé narození s touto neuroatypii mají mírně odlišný pohled na svět (vnímání, myšlení a prožívání). Tato odlišnost je celoživotní, nedá se odstranit, vyléčit ani potlačit přísnější výchovou. Záleží ale jen na reakcích prostředí, jestli bude takový člověk trpět zvýšenou mentální aktivitou coby poruchou, nebo bude-li jeho zvláštnost přijata a pěstována jako výjimečný potenciál, díky němuž může jednou posunout hranice lidských možností.

Jen část dětí narozených s vysokou mentální aktivitou se projevuje jako „malý génius“ (časní čtenáři a počtáři). Nejsnáze pozorovatelnými společnými projevy jsou:

- **Vysoká vnitřní motivace.** Schopnost absolutně se zabrat do své hry/práce. (Na nezalého může působit jako porucha sluchu, jako projev autismu, případně jako přemotivovanost ambicemi okolí.) Přes to mohou mít tyto děti oproti neurotypickým dětem snížený výkon – důkladnější promyšlení všech alternativ jim zabírá více času a překotné tempo myšlení může zvýšit chybovost.
- **Experimentování.** Neustálé testování sebe a svého okolí. Nutkavé rozebírání a zkoumání přístrojů, věcí, idejí, slov i vztahů. Časté zpochybňování sdělených pravd i vlastních zjištění. Využívání každé příležitosti k testování pevnosti zákonů fyzikálních i lidských.¹
- **Zvídavost.** Vysoká sofistikovanost otázek. Zájmy a názory působící jako „předčasné“. Vysoké požadavky na rozumové vysvětlování a logické zdůvodňování.
- **Tvořivost.** Obrovská potřeba vytvářet něco nového (co bude přijímáno). Pokud se nedaří tvůrčí potenciál ventilovat žádoucím (přijímaným) způsobem, přechází v *obskuriální kreativitu*. Ta se u extrovertů projevuje extrémně širokým spektrem nepotlačitelného zlobení (předvádění se, poštuchování, ničení věcí i vztahů, trápení druhých, vzdor proti autoritám), zatímco u introvertů se nepřijatá kreativita hromadí a může napáchat velké škody na osobnosti (vedoucí k vážným psychickým problémům, sebepoškozování až sebevražednému jednání).²

Všechny tyto (i mnohé další) projevy jsou dvojsečné. Ačkoli jsou děti s vysokou mentální aktivitou obvykle vysoce učenlivé a tvořivé, může jim jinakost zadělat na problémy s výchovou a vzděláváním. Přistupujeme-li k nim jako k normálním, nepřestává nás překvapovat, že běžné metody selhávají. Náš výchovný systém je totiž postaven na předpokladu normální odpovědi. Pokud udělám toto, pak dítě zpravidla odpoví tímto. Nejsme připraveni na jinou odpověď. A už vůbec nejsme připraveni, že dítě zareaguje pokaždé jinak (protože potřebuje zkusit, co se stane když ...).

To, že společnost něco *předpokládá*, a neví, že neuroatypičtí lidé v sobě takový předpoklad nemají, je celoživotním zdrojem útrap. Není to chybou jedince ani jeho vychovatelů. Jde stále o přímý důsledek vrozené odlišnosti. Jedinec si často prochází řadou těžkých situací: od nepochopení školních slovních úloh (kde je uvedeno jen pár proměnných a ostatní podmínky vycházejí z toho, co je normální), přes těžký život v pracovních kolektivech (kde většina pravidel, povinností a výjimek z nich vůbec není vyslovena, protože takhle to přece chodí), až po každodenní komplikace

¹ U normálních (neurotypických) dětí se nové aktivity dostávají do života především zrcadlením – vědomým i podvědomým kopírováním od nejbližších. Vysoce mentálně aktivní děti si na značnou část novinek přicházejí přímým experimentováním. Často pak býváme svědky šoku, „po kom to to dítě má“ nebo „kde tohle viděl“. Inu, má to sám po sobě a viděl to ve své vlastní hlavě, tak to zkusil. Opravdu nemá cenu posílat rodiče takových dětí na hlubinné terapie, aby se zjistily nějaké skryté křivdy, které se jakože zrcadlí v nestandardním chování dítěte.

² Mnoho vysoce mentálně aktivních bývá mylně označeno za ne-tvořivé, protože se naučili svou tvořivost hladce ventilovat málo viditelným způsobem – například si v duchu neustále konstruuji složité výpočty nebo jsou neustále činní ve své fantazii (často ve spojení s četbou a literární tvorbou). Někdy je přetlak kreativity uvolňován tvorbou velmi živých snů, které jdou jen velice těžko rozlišit od skutečnosti.

v komunikaci a mezilidských vztazích, kde mají normální lidé velké množství předpokladů, o kterých ani nevědí. Nejsou-li předpoklady dodrženy, působí to vždy veliký rozruch – neuroatypický jedinec bývá označován za neslušného, netaktního, nevychovaného, bezcitného.³

U neuroatypických lidí jsou svědomí, cit a takt nastavené jinak. Jsou kalibrovány na soužití s lidmi stejného neurologického základu. V kolektivu sobě podobných mají neuroatypičtí jedinci šanci fungovat zcela zdravě a normálně – jejich předpoklady odpovídají představám ostatních. I jejich komunikace může najednou probíhat hladce (například to, co bývá označováno jako „skočení do řeči“ je v kolektivu vysoce mentálně aktivních běžným způsobem převzetí slova a nikdo se nad ním nepozastaví). Pobyť v souladném kolektivu je proto jednou z nejdůležitějších terapií pro zdravý vývoj neuroatypické osobnosti. Pomáhá člověku naučit se mít rád sám sebe, přijímat se takového, jakým je, a nalézat pozitivní stránky své odlišnosti. „*Pochopit, že nejsem rozbitý.*“

I v kolektivech, kde jsou neuroatypické děti minoritou, lze udělat mnohé pro to, aby svou odlišností netrpěly. Zásadní je přijmout je takové, jaké jsou. Dávat jim prostor na rozvoj z místa, kde právě jsou, i když to není normální (neodpovídá tabulkám, neodpovídá ŠVP). Nevytvářet tlak na „nápravu“ (normalizaci) jejich osobnosti. To ovšem neznamená vzdát výchovu. Je samozřejmě nutné časně a důsledně utíkat nápady, které ohrožují nebo omezují ostatní. Ohledně povinností a závazných společenských pravidel je vhodné vše důkladně vysvětlit, zdůvodnit a s dítětem uzavřít závaznou smlouvu. Smluvený trest však musí přijít pouze při nedodržení smlouvy – pokud dítě smlouvu vlastně dodrželo, jen ji obešlo po svém (nedodrželo jen nějaký nevyslovený předpoklad), pak jej potrestat nesmíme (musíme vysvětlit, kde se to zvrtilo a co přesně příště nemá dělat). Zároveň je nutno poučit sám sebe a příště formulovat přesněji.⁴

U dětí s vysokou mentální aktivitou se často vyskytují potíže, které se projevují podobně jako poruchy učení (dyslexie, dysgrafie, dyskalkulie), poruchy chování (ADHD, PAS, AS, úzkostné poruchy), vady řeči a sluchu nebo chyby ve výchově (vzdornost, emoční nestabilita, nerespektování autorit). Většinou nejde o další samostatnou diagnózu, ale o přidruženou odchylku projevu plynoucí jejich neurologické odlišností. Není katastrofou, pokud má dítě „druhé výjimečnosti“ diagnostikované zvlášť (aniž vzal diagnostik v potaz, že se jedná o vysoce mentálně aktivní dítě). Důležité je, aby všichni opatrovatelé dítěte věděli, „odkud vítr vane“, a metody léčby a nápravy doporučené pro neurotypické (normální) děti brali s velkou rezervou. Některá opatření mohou samozřejmě pomáhat stejně všem (např. přechod na Comenia script u potíží s úpravou vázaného písma), ale značná část „tradičních osvědčených receptů“ se prostě mine účinkem (a zvýšený tlak na dítě problémy jen zhorší). Pro začátek si připusťme, že oblast přidružených výjimečností je příliš neprobádaná na to, abychom mohli cokoli tvrdit najisto. Můžeme (nebo spíš musíme) harmonizační opatření citlivě zkoušet a výsledky mezi sebou [intenzivně sdílet](#), aby celé naše výchovné snažení dobře dopadlo.

Kateřina Emer Venclová
katerina.venclova(uzenáč)mensa.cz

³ Což je jistě paradoxní, neboť vysoce mentálně aktivní lidé mívají zvýšenou citlivost, vysokou potřebu být druhým prospěšní a nezviklatelnou vnitřní morálku (*svoje pravidla nepřestupují*).

⁴ Ano, zadávání běžného úkolu pro neurodiverzní kolektiv může nakonec působit kuriózně: „Vypočítejte obvod tohoto kruhu. A tím myslím právě teď, písemně, minimálně se dvěma řádky zápisu. Ano, když to kreslím na tabuli, tak je to spíš mezikružít, ale pro tento účel přijmeme předpoklad, že se jedná o kruh o poloměru 5 cm. Kdo to bude mít hotové, může vypočítat ještě obsah nebo si bude dělat svoje, ale vybere si tichou činnost, do které nebude zatahovat ostatní. Pokud budete chtít zkontrolovat výsledek, přihlaste se v tichosti, já k vám přijdu. Výsledek by měl být dvakrát podtržený, abych ho v tom našla.“